

ETNOMUZIKOLOGIJA

Križevački kantual

Franjo Jesenović, Varaždin

Idući tragom životnog puta Franjevačke Provincije sv. Ladislava (1661.-1900.god.) otkrivamo "zakopano blago" crkvene glazbe što ju je dobrim dijelom prekrpio pepeo zaborava.

Ona se brižno njegovala na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće u Sjevernoj Hrvatskoj. O tome svjedoči niz pjesmarica među kojima je najistaknutija *Cithara octochorda* za koju glazbeni stručnjaci tvrde "da je rezultat stoljetnih nastojanja oko oblikovanja crkvene popijevke u Hrvatskoj"¹. Što je *Cithara* značila za pučko pjevanje u liturgiji, to su bili rukopisni kantuali/zbornici franjevac s ordinarijima misa za samostane Provincije sv. Ladislava, koja se prostirala uz šire područje lijeve i desne obale rijeke Drave. U Mađarskoj je imala sedam samostana, a u Hrvatskoj deset.²

U brizi za crkvenu glazbu Provincija je pojedinim redovnicima podjeljivala službe: *conscriptor musicalium choralium*, *scriptor choralium* i *scriptor matricularum*. Sve tri službe u Tabulama Provincije nalazimo uz ime oca Konrada **Potočnika** (1687.-1737.): prvu dobiva 1724, drugu 1731. i treću 1735. god.

Svoje neumorno i vješto glazbeno pero stavio je u službu franjevaštva i bogoslužja. Svakom je samostanu Provincije posvetio jednu ili dvije mise. Za više samostana prepisao je čitav zbornik. Danas se ti zbornici nazivaju po mjestima kojima ih je namijenio: Zagrebački, Varaždinski, Čakovečki, Krapinski i Križevački, a možda bi se koji našao i u mađarskom dijelu Provincije. Zbornici nisu jednoobrazni, već svaki donosi svojevrsan niz misa koje se djelomično prelijevaju iz zbornika u zbornik bez osobitog reda.

Te zbornike možemo pratiti otkad je Potočnik dobio službu scriptora choralium 1731. god. kroz slijedećih šest godina.

Note donose jasnu melodijsku liniju koja dominira tijekom čitave mise i čini je prepoznatljivom. Mise su pretežno monotematske te se jedna tema, uz rijetke iznimke, proteže kroz sve stavke, s time da je nekad priritmizirana, a dugi stavci, *Gloria* i *Credo*, donose je i više puta.

Dio misa je dosta pokretljiv, živahan, dok su kod drugih melodije mirnije, ali je zato bas obično gibljiviji. To zajedno usklađeno stvara dopadljiv zvučni glazbeni izraz.

Same melodije su jednostavne i plemenite. Melizmatički su bogate u *Kyrie*, *Sanctus*, *Benedictus* i *Agnus*, dok su više silabičke, zbog dužine teksta, u *Gloria* i *Credo*.

U misama ima zanimljivih i efektnih glazbenih rješenja izmjenom solista i zbora te isticanjem pojedinih riječi, sačuvavši pri tome mjeru zdravog ukusa. Samo jedan primjer: *Agnus Dei* posljednje mise karakteristično ima obrađene riječi: "Dona nobis pacem" i tako se izmjenjuju 13 puta, ističući veliku želju i napore čovječanstva za mirom. Evo nota samo završnog dijela:

The image shows two staves of musical notation in 3/2 time. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat. The melody consists of quarter and half notes. Above the staff, the lyrics "do - na no - bis pa - cem, do - na no - bis pa -" are written. Above the first two notes, "solo" is written, and above the next two notes, "chorus" is written. The second staff has a bass clef and continues the melody with the lyrics "cem, do - na no - bis pa - cem." Above the first two notes, "solo" is written, and above the next two notes, "chorus" is written.

Na isti način istaknuta je ista riječ "pax" u *Gloria*.

Jedan od istaknutih Potočnikovih zbornika je *Križevački* (32 x 21 cm, 364 str. s time što pri kraju zbornika nedostaje 10 stranica).

Skromnim pisanim slovima ima dva puta napisani naslov *Conventus Crisiensis*, jednom na unutarnjoj strani prednje, a drugi put stražnje korice.

Taj zbornik je Franjo Dugan imao u varaždinskom samostanu u rukama i nazvao ga je "zbirka nešto manjega formata".

Zbornik je izvanredno sačuvan. Drvene korice ima obučene kožom koja je izrezbarena pleterom, a u sredini se nalazi znak IHS s križem.

Note i riječi misa pisani su kaligrafijom, a osobito se ističu brižno ukrašeni inicijali. Melodija, na pet crta, nalazi se u c-ključu, a bas-continuo u f-ključu.

Posebno se ističu "sonate" koje služe kao uvodi u pojedine dijelove mise. Kod njih je obično označen bas, a negdje je samo napisano "sonata". Ima i oznaka "organo solo", tu je uz bas u tercama napisana okretna melodija.

Zbornik sadrži 24 mise i završava, franjevačkim obilježjem, motetom u čast sv. Franji. Mise nose naslove svetaca, od kojih je skoro polovica posvećena franjevačkim svecima: sv. Franji Asiškom, sv. Antunu Padovanskom, sv. Bonaventuri, sv. Bernardinu, sv. Petru Alkantarском, sv. Ivanu Kapistranu, sv. Didaku i sv. Ljudevitu. Mise su u zborniku napisane ovim redom:

1. *Sacrum SSS. Trinitatis* (str. 1-21)
2. *Sacrum B.V. Mariae* (22-37)
3. *Sacrum Matris Dolorosae* (37-54)
4. *Sacrum s. Michaëlis et angelorum* (55-70)
5. *Missa s. Ioannis Baptistae* (71-96)
6. *Sacrum s. Iosephi, seu Aquilinum* (97-108)
7. *Sacrum s. Leopoldi, seu Casareanum* (109-124)

8. *Sacrum apostolorum* (125-140)
 9. *Missa s. Bernardi*, *Suspirantis affectus* (140-155)
 10. *Sacrum s. Patris n. Francisci, Seraphici* (156-171)
 11. *Missa s. Antonii Paduani* (171-183)
 12. *Missa s. Bonaventurae*, *episcopi et cardinalis* (184-198)
 13. *Missa s. Ludovici*, *episcopi* (198-212)
 14. *Missa s. Bernardini* (212-228)
 15. *Missa s. Petri de Alcantara* (228-244)
 16. *Missa s. Ioannis Capistrani* (245-258)
 17. *Missa s. Didaci* (259-272)
 18. *Sacrum domini Ioannis Sebeglich s. Ladislai* (282-297)
 19. *Sacrum Ceacilianum* (282-297)
 20. Bez naslova (298-314)
 21. Bez naslova (315-325)
 22. Bez naslova (326-333)
 23. *Sacrum Polonicum* (334-341)
 24. Bez naslova (342-362)
- S. Francisci:*
Stella caeli extirpavit (363-364).

Potočnik u tom zborniku nekad počinje naslov s "missa", a nekad sa "sacrum". Obje riječi imaju isto značenje – misa.

U tom istom zborniku nalazi se i misa pod naslovom *Missa s. Bernardini* koju je obradio Franjo Dugan. O njoj on piše da "se odlikuje nježnom i glatkom melodijom, kakvu bi danas teško tko mogao stvoriti."³ Vjerojatno je to razlog zašto je baš tu misu odabrao i obradio.

Kompozitori misa su anonimni, osim jednoga čije ime donosi naslov mise: *Sacrum domini Ioannis Sebeglich s. Ladislai* – *Misa sv. Ladislava gospodina Ivana Sebelića* (br. 18). Riječ "dominus" označuje da autor nije bio ni franjevac ni svećenik (tada bi pisalo pater, frater ili reverendus dominus), već se smatra da je bio svjetovnjak, orguljaš u nekoj crkvi.

Jedan od Potočnikovih izvora misa mogao je biti *Remetinečki zbornik* iz 1707. god. Kako je bio orguljaš u Remetincu 1714. god. vjerojatno je poznao taj zbornik i mogao se njime kasnije poslužiti kod pisanja svojih zbornika. Na to upućuje osam misa iz Remetinečkog zbornika koje se nalaze u Križevačkom pod brojevima: 6, 7, 8, 9, 11, 18, 23. Neke mise Potočnik donosi s malo izmijenjenim naslovom, dok dvije naslovljava sasvim drugačije: *Missa s. Patris Francisci* u njegovu zborniku nosi naslov *Sacrum apostolorum* (br. 8) a *Sacrum omnium sanctorum* nosi naslov *Sacrum domini Ioannis Sebeglich s. Ladislai* (br. 18). Od te 24 mise, četiri se nalaze u *Varaždinskom zborniku* (br. 3, 6, 20, 24) u kojemu imaju nove naslove: *Sacrum Remeticense*, *Sacrum Hrastoviczense*, *Sacrum Verazense*, *Sacrum Varasdinense maius*.

Ostale mise, skoro sve, mogu se naći u zbornicima drugih samostana. Evo dva primjera:

a) U *Križevačkom zborniku* misa broj 24 je bez naslova, a u *Varaždinskom* ima naslov *Sacrum Varasdinense maius*, u drugom pak *Križevačkom* (što ga nije napisao Potočnik) ima drugi naslov *Sacrum b. Andreae de Comitibus*, dok je u *Krapinskom* Potočnik spojio oba naslova *Sacrum Varasdinense maius*, vulgo b. Andreae de Comitibus, u Zagrebačkom pak je samo promijenio redoslijed naslova *Sacrum b. Andreae de Comitibus seu Varasdinense maius*, dok je u *Čakovečkom* ispuštao "maius" te napisao naslov *Sacrum Varasdinense*, vulgo b. Andreae de Comitibus.

b) Već spomenuta misa koju je obradio Franjo Dugan u Potočnikovim zbornicima ima četiri naslova:

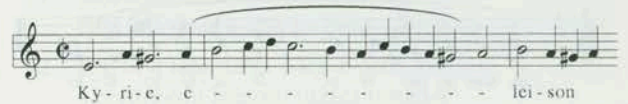
u križevačkom *Missa s. Bernardini*,

u krapinskom *Sacrum Crisiense maius*,

u čakovečkom *Sacrum Crisiense*,

a u zagrebačkom *Sacrum Zagrabiense maius*,

s oznakom: "rebaptisatum Crisiense - s izmijenjenim naslovom Križevačka". Evo teme te mise:

Križevački zbornik, biser franjevačke glazbene baštine Sjeverne Hrvatske, neka barem malo bude dignut iz pepela zaborava.

BILJEŠKE

1. ANDREIS, J. *Povijest glazbe* 4, Zg. 1974. str. 160
2. Samostani u Mađarskoj: Nagykanizsa, Siklos, Pécs, Szegedvár, Segest, Atak, Maria Gyüd; samostani u Hrvatskoj: Zagreb, Varaždin, Križevci, Remetinec, Krapina, Ormož, Ivanič Kloštar, samostan Klarisa u Zagrebu. Nešto kasnije bili su im pripojeni samostani u Koprivnici i Čakovcu, zatim u Hrastovici i Kostajnici.
3. DUGAN, Franjo, O našem glazbenom prilogu, *Sv. Cecilija* 1917. XI, br. 2, str. 72. O toj misi još piše: "Harmonije su ostale iste koje zahtijeva original. Srednje dionice sam izradio prema tim harmonijama, te sam nastojao da i one budu melodijski što ljepše i zaobljenije". Namijenio ju je učenicima srednjih škola "da bi ju udobno pjevali" nedjeljama u crkvi na misi.

Rukopisi za Sv. Ceciliju br. 2 – 1996.

primaju se u Uredništvu

do 10. svibnja 1996.